

# Ars MORIENDI

## Lekeitioko lauda flamenkoak

Jesús Muñiz Petralanda

*Itzulpena: Hori-Hori*

XXI. mendearen hasieran bizi garenok ez dugu denbora asko ematen heriotzaz arduratzen, baina tradizioz gizakion funtsezko kezketako bat izan da gure historia osoan. Eguneroko bizimodu azkar eta korapilotsuan murgilduta gabiltzanez, ez diogu jaramonik egiten harik eta segadun andre zaharrak ezagun edo senide bat bere zerrendan ezarri arte. Eta orduan konturatzen gara zer txarto gauden prestatuta gai honi aurre egiteko. Heriotza gertatzen denean, askotan ez dugu azalpenik ez kontsolamendu-hitz egokirik asmatzen zenduaren hurkoentzat.

Heriotzaz hitz egitea, gaur egun, ez da gozoa, ez da inoiz aproposa gertatzen, nahiz eta funtsean denok jakin heltzen denean ezin izango diogula itzuri egin. Heriotza gertaera naturala da (jaiotzea, haztea edo zahartzea bezain naturala, behintzat), baina bizi garen gizarte hedonista postmodernoak nahiago du kontu gogaikarri horrekin zerikusia duen guztiari muzin egin eta baztertu, eta heltzen denean azkar, modu aseptikoan, pribatuan eta profesionalen laguntzarekin pasarazten saiatzen da.

Ez da beti hala izan, ordea. Heriotzaren inguruko gizarte-ohiturak asko aldatu ziren XX. mendearen erdialdeaz gero. Gure arbasoentzat heriotza egintza soziala ere bazen. Izan ere, komunitateak herio-errituetan parte hartzen zuten eta horrela trantze garrantza errazago eramaten laguntzen zuten. Antzina bizimodu estua zen; bizitza kolokan zegoen sarri eta jendeak heriotza hurbil zuten beti. Horregatik, aurre egin behar zitzaion eta prest egon behar zen ustekabeaz ez harrapatzeko. Besteak beste, aurrerapen nahikoarekin ezartzen zen non

ehortziko zen gorpua. Heriotzarekiko hurbiltasuna ez zen noizean behingoa, baizik eta egunerokoa, eta horren erakusgarri hoberenak tenpluak ziren, barruan biziak eta hilak biltzen baitziren egunean-egunean, harik eta XIX. mendean zehar kanposantu zibilak egiten hasi arte. Ohiturak aldatu badira ere, gaur egun elizetan oraindik aurkitzen ditugu bizihilen nahasturaren berri ematen duten leku-kotzak. Lekeitioko basilika ez da salbuespena.

Latinezko *Omnia mors aequat* adagio zaharrek adierazten duenaren kontra, heriotzak ez

*Dokumentu bikain hauek Behe Erdi Aroan Lekeitioko eliteko pertsona batzuek heriotzaren kontzeptuaz zer iritzi zuten argitzen dute; gainera, Lekeitioko artelan flandriar bereziak dira.*

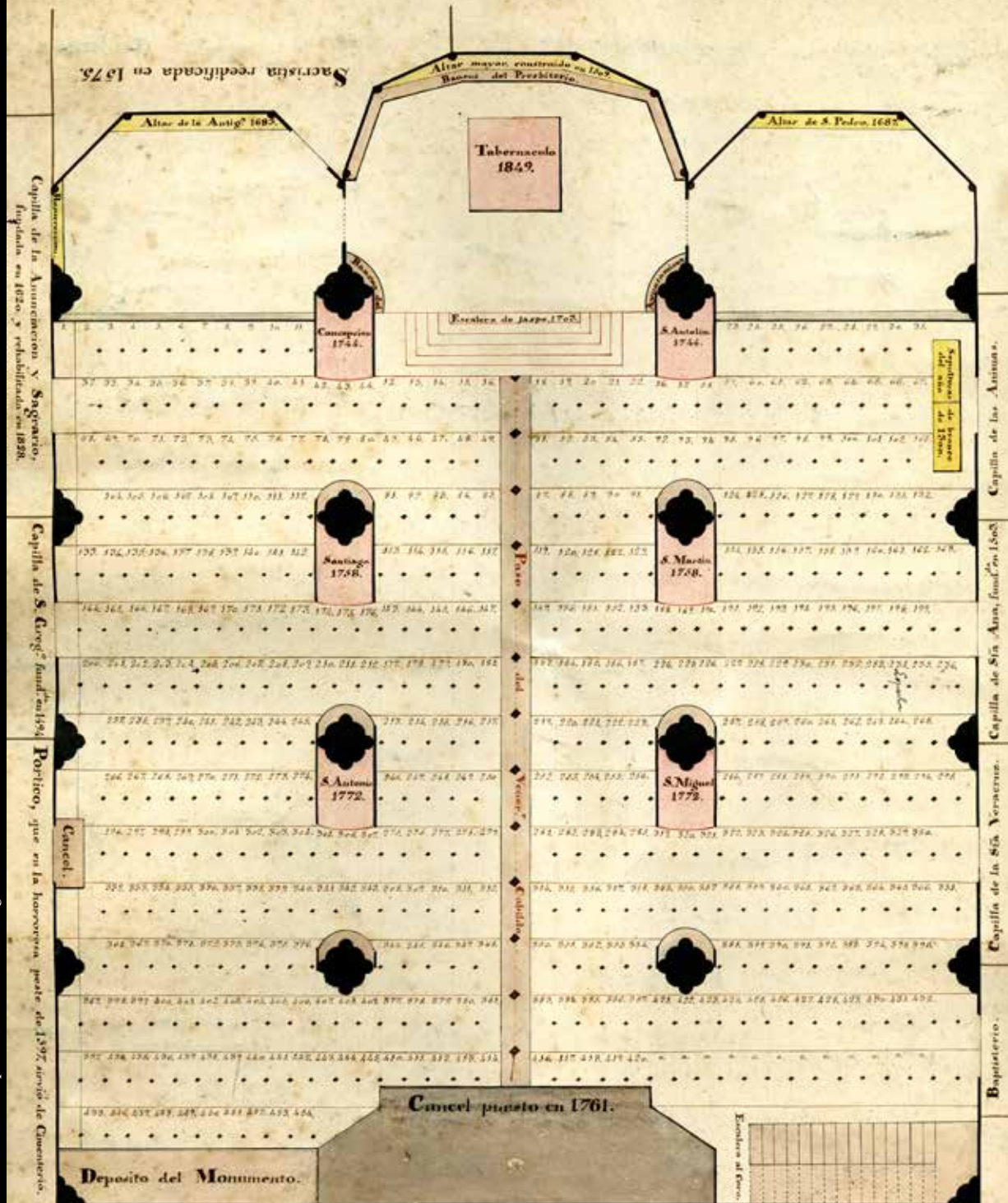
ditu beti amaitzen gizakien arteko desberdintasunak, eta hori are nabariagoa da egungo aroaren aurreko gizarteetatik heldu zaigun ondarean. Ez dugu ezagutzen lekeitiarrik azken arnasa eman ez duenik, baina utzi dizkiguten aztarnak eta gomutak askotarikoak dira, oso desberdinak dira eta.

Ez dugu ia ezer esanguratsurik gordetzen gehienen kasuan, hiribilduko herritar ezezagun gehienak, onenean ere, garrantzi sinboliko eta

sentimental sakona eduki arren interes artistikorik ez zuen familia-hilobian amaitu zuten eta. Etxeko hilobiaren balioaren adierazle ona da parrokiako artxiboko funtsetan gordeta dagoen elizako hilobien planoa, 1863. urtean egin zena zurezko estalkiak berritzeko lanak egin zirenean [1. irudia], agerikoa baita kontu handiarekin zehaztu zela non zegoen familia bakoitzarena (450 baino gehiago zeuden). Sailen antolamendua itxuraz homogenea bazen ere, desberdintasunak zeuden, hilobiagatik kobratzen ziren eskubideak asko aldatzen baitziren aldare nagusira zegoen distantziaren arabera. Izan ere, jendeak uste zuen santuen erlikia nagusietatik zenbat eta hurbilago egon handiagoa izango zela babesaz azken judizioa heltzen zenean.

Bizian nolabaiteko oparotasuna lortzen zutenek arreta handia jartzen zuten, bai eta baliabide asko ere, beren aldiko pertsonak eta etorkizunekoek (gu geu tarteko) ikus zezaten zer ondo bizi izan ziren, are beren gorpuen errautsetatik zipitzik ere geratzen ez zenean. Gorpuaren azken egonlekua parrokiako zorupeko hilobietako bat izango bazen ere, lekeitiar batzuek ahaleginak eta bi egiten zituzten gainerakoetatik bereizteko. Horretarako, hilobi-estalki oso bereziak agindu zituzten; batzuen batzuk heldu zaizkigu: letoiz soldatutako lau laminez osatuta dauden laudak dira. Gaietan bi bikoteren irudiak grabatuta daude. Inskripzioak dituzte, baina ez daude osorik, zorritzarrez. Dokumentu bikain hauek Behe Erdi Aroan Lekeitioko eliteko pertsona batzuek heriotzaren kontzeptuaz zer iritzi zuten argitzen dute; gainera, Lekeitioko artelan flandriar bereziak dira.

**Plano** del pavimento de la **Parrquia** con la numeracion de las *Sepulturas*, segun estaban señaladas *antes de la entablacion nueva de 1863*, puesta sobre la anterior de 1780.

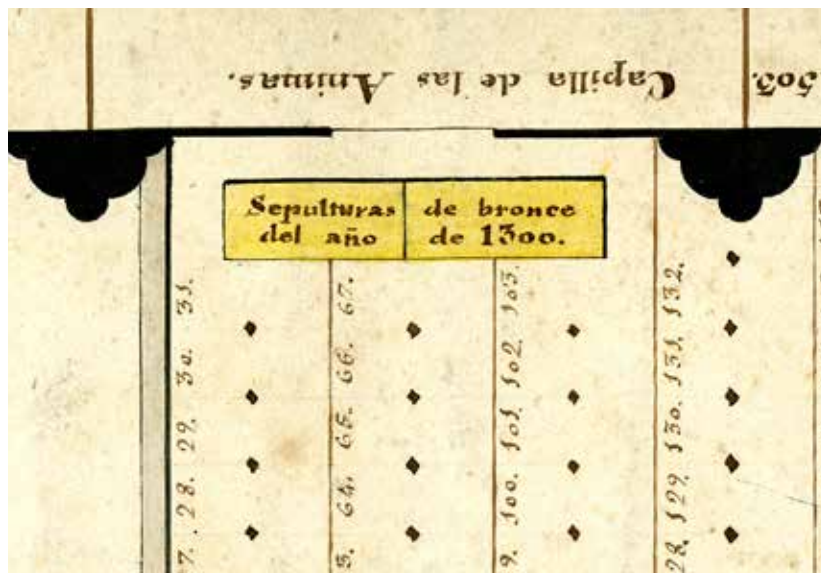


[1. irudia] AHEB-BEHA. Hlobien planos, 1864. Lekeitio. Sig. 7433/001-01

Ami amigo el Sr. Vicario D.º Dionisio de Alabar. Lequeitio 3. de Abril de 1864.  
*Juan V. Vitoriano*



2. irudia. Maria Ibañez Uribarrenen lauda



Bi lauda horiek Santa Anaren kaperako horman esekita daude gaur egun, baina jatorriz hilobi banaren estalkiaren gainean egon ziren. Pentsa liteke bi obra horiek ez direla oso gogoangarriak, baina kontuan hartu behar da Flandrian egindako mota honetako pieza gutxi gorde direla (hamar bat baino ez daude estatu osoan, erdiak Euskadin) eta Lekeitioko eliza dela honelako bi lauda dauden toki bakarra. Horrez gainera, zaharrenetakoak dira, Castroko batekin eta Sevillako Arkeologia Museoa dagoen beste batekin batera XIV. mendeko bakarrak baitira (gainerakoak XV. eta XVI. mendekoak dira).

Kaperaren barrualdean dagoenak besteak baino kalte handiagoak jasan ditu: goialdea belztuta dago eta inskripzio erdia galdu da. Inskripzioak dio irudiko emakumea Maria Ibáñez de Uribarren dela, agiri batzuen arabera Ochoa Ortiz de Larizen alarguna izan zena; seguruenik, bera da ondoan irudikatuta dagoen gizon apaina [2. irudia]. Gizonak plaka-armadura du soinean, eta horren gainean jipoi ikusgarria, eta armak dauzka: ezpata eta gupida-sastakaia. Horiek guztiak, oinetako ezproiek, enblema heraldikoak eta buru gainean duen lore-sortak zaldun noblea zela erakusten dute. Andreak ere lore-sorta dauka buruan; gainera, adatsa bi mototse-

tan bilduta dauka, eta aurpegian belo gardena. Lepo luzedun mantu handi batek ia soinekoaren apaingarri guztiak estaltzen ditu, mahukak baino ez baitaude agerian. Senar-emazteek eskuak otoi egiteko moduan batuta dituzte, eta gorputza zertxobait biratuta dute, ezkontideari begira.

Agertokiak ere zenduen gizarte-maila gorengoa zela erakusten du: senar-emazteen irudien azpian brokatu-zapi luxuzkoa dago, eta gainean errezeltxo bana dute; hauen barruan Abrahamek hildakoen arimak hartzen ditu, alboetan intsentsu-ontzei eragiten dieten aingeruak dituela. Oinetan bi animalia daude makurtuta: lehoia, kemenaren sinboloa, gizonaren azpian; emakumearen azpian, aldiz, etxe-txakurra, hezurra marraskatzen, leialtasunaren adierazgarri. Irudiak bi zolako poligonaleen gainean; zokaloak ehiza-irudiez apainduta daude: gizonaren azpian, hartza eta oreina; emakumearen azpian, basurdea eta adarbakarra, eta ondoan lehoia, dontzeila batek koroatua. Pentsa liteke nobleziaren ohiko denbora-pasa baten adierazgarri baino ez direla, baina benetan adieraz asko dituzte, eta era askotakoak, gainera: fededunen bertuteen eta bizioen arteko betiereko liskarra adierazten duten sinbolo moralizanteak dira.





3. irudia. Juan Perez Ormaegi eta Auria Martinez Zerangaren lauda

Beste laudan [3. irudia] inskripzioa osorik dago, eta horri esker badakigu nortzuk diren ezkontideak: Juan Pérez de Ormaegi eta Auria Martínez de Ceranga, 1382ko azaroaren 23an hil zena (inskrizioan 1419. urtea ageri da, data aro hispaniarraren arabera ematen da, eta horregatik 38 urte kendu behar dizkiogu egungo egutegira ekartzeko). Gizonezkoaren heriotzaren data ez zen zehaztu (ez da agertzen ez eguna ez hila, eta urtea ez dago osorik –aro hispaniarrereko 1420. urtea ikusten da, baina zuriunea dago azken zenbakiaren atzean–), eta horrenbestez badirudi bizirik zegoela agindu zuela, alargundu eta gero, heriotza ezinbestekoa zuela jakinik. Oro har, aurretik azaldutako laudaren oso antzekoa da; hala ere, honetan hildakoak aurrera begira daude, hau da, ez dago Maria Ibañezen laudako konplizitatearen arrastorik. Bi laudetan, irudietan eskuak nolabait behartuta biratuta daude, alde bat erakutsiz, eta ez profila. Antolaketa arkitektonikoa ere antzekoa da: Abraham eta aingeruak, luxuzko oihala atzealdean eta buruak kuxinen gainean.

Hala ere, gizonaren jantzia desberdina da, zibila baita: txanodun jantzi luzea; normalean hil-jantzizat hautatzen zen frantziskotarren abitura dela pentsatuko genuke (garai hainbat lekukotasun dauzkagu), baina aurrealdean botoi-ilara bikoitza dauka, eta horregatik, azkenean, jantzia, zerrendez atxikitako larruzko oinetako puntadunak ezkututzen ez dituen, identifikatu ahal izango da: *surcot*. Haren azpiko jantzia oparagoa da, eskuaren zati bat estaltzen duten mahuka handietako apaingarriek salatzen duten bezala. Emaztearen barruko soinekoa ondo erakusten

da, besurre osoa ikusten da eta: hirusitez eta granada estilizatuez apainduta dago, eta botoi ederrak dauka. Horren gainean mantuak dauka soinean; mantuaren barruko forruari tira batek eusten dio bularrean. Aurpegiaren inguruan lepoa ezkututzen duen estalgarria dauka, eta buruan beloa. Bikote honek beste animalia batzuk ditu ondoan: txakur bana. Senarrak zapaltzen duenak itxura basatiagoa du (agian adiera negatiboarekin, Erdi Aroan txakurrek ohi zuten bezala) emaztearen oinen artean dagoen txakurkume zoragarriak baino (kaskabilodun lepokoa dauka). Hemen ere ehiza-irudiak daude: basurdea eta oreina, bestean bezala, eta horiez gainera erbia, lasterka ihesi, eta aztarnari batzuk adarrak edo tronpak jotzen.



Xehetasun xume batek gizonaren lanbidea erakusten du. Inskripzioan tartekatuta, laudaren alde luzeetan, bi ezkutu txiki daude, sei puntako izar batez (barruan gurutze bat duena eta beste bat errematean), eta kirtenetik ateratzen diren bi banderolez osatuta. Juan Perezek Flandriara eramaten zituen salgaiak identifikatzeko erabiltzen zuen marka komertziala da. Jarduera horrek oparotasun handia eta honelako artelanak ezagutzeko aukera eman zizkioten. Bestalde, gizarteko beste pertsonai ospetsu batzuei kopiatzeko asmoarekin luxuzko estalki hau eskatu zuen bere hilobirako. Horri esker, egin eta sei mende baino geroago, ahaztu gabe jarraitzea eta oraindik gure artean egotea lortu du, nahi zuen hilezkortasun horretatik nolabait hurbil geratuz.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Artikulu labur honek Brujasko Ronald Van Belle ikertzailearen *Laudas Flamencas en España* liburuan (Bilbo, 2011) azaldutako ideietako batzuk laburtzen ditu, eta haren argitalpenaz eta gaztelaniarako moldaketaz ni arduratu nintzen. Testua irudikatzen duten lauden kalkoen egilea ere bada, beraz, bere esku zabaltasuna eta adiskidetasuna eskertu nahi dizkiot berriro ere.

